

УДК 378.4:631.3(043.3)

КОШУК Олександр Богданович –
кандидат педагогічних наук,
докторант Національного університету
біоресурсів і природокористування України
e-mail: woodstell@gmail.com

ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ознаки якісної освіти доводять, що існуюча донедавна панівна ідеологічна настанова, яка розглядала вищу освіту як засіб включення підготовленого спеціаліста до національної економіки, вже не має ніяких перспектив. На зміну усталеній формі оволодіння студентом певним набором знань, умінь і навичок приходять парадигма перетворення вищої освіти. Становлення інженера дедалі більше залежить від формування професійно значущих якостей у поєднанні з оволодінням студентом науковими фаховими знаннями, вміннями, навичками та здатностями, необхідними для творчого виконання майбутніх професійних обов'язків. Вчені стверджують (і ми з ними погоджуємось), що пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, їхнє поширення, практичне використання та збереження в середовищі, яке швидко змінюється, є головною вимогою щодо забезпечення держави у висококваліфікованих фахівцях. У зв'язку з цим модернізація професійної підготовки інженерів аграрного виробництва на засадах компетентнісної концепції є однією з найбільш важливих проблем вищої аграрної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади підготовки сучасних інженерних кадрів обґрунтовано в працях І. Бендери, О.Дьоміна, А. Журавського, О. Коваленко, М. Лазарева, П. Лузана, В. Манька, С. Моторної, В. Шило, Ю. Нагірного, В. Олексенко, Романовського, А. Слободянюка, І. Хом'юк, П. Стефаненко, А. Чучаліна, П. Яковичина та ін. Теорією компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання займалися такі вчені, як: С. Амеліна, Н. Бібік, В. Безпалько, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Овчарук, В. Луговий, Л. Пуховська, М. Розов, О. Савченко, Г. Терещук, А. Хуторський, В. Шапкін.

Слід зазначити, що потреба глибинної трансформації, реформування, модернізації системи інженерної освіти, зокрема аграрної, на засадах компетентнісних ідей нині

перестала бути дискусійною, стала самоочевидною. Натомість неодностайні позиції учених щодо визначення, сутнісних характеристик, структури феномену професійної компетентності, зокрема інженера-аграрника, переконують, що ці наукові аспекти ще потребують серйозних досліджень.

Мета статті – на основі аналізу особливостей інженерної діяльності уточнити дефініцію професійної компетентності інженерів аграрного виробництва як інтегративної властивості особистості.

Виклад основного матеріалу. Пошук шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, їхнє поширення, практичне використання та збереження в середовищі, яке швидко змінюється, є головною вимогою щодо забезпечення держави у висококваліфікованих фахівцях. А. Семенова справедливо, на нашу думку, говорить [8, с. 103–104], що цей процес пояснюється ознаками «революції в освіті», зокрема:

– підвищенням вимог до фахівця. При цьому найважливішою властивістю, що набуває освіта, стає: гнучкість, здатність до переналадження, це стосується як освітньої системи, так і її продукту – фахівця;

– переходом від засвоєння знань до формування якостей, необхідних для творчої діяльності й постійного опанування новою інформацією. Основним орієнтиром освіти стає формування творчо мислячої особистості, що здатна саморозвиватися;

– стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні.

Слід додати: ознаки якісної освіти показують, що існуюча донедавна панівна ідеологічна настанова, яка розглядала вищу освіту як засіб включення підготовленого спеціаліста до національної економіки, вже не має ніяких перспектив. Потреба глибинної трансформації, реформування, модернізації системи вищої освіти, зокрема аграрної, нині перестала бути дискусійною, стала самоочевидною. Тому далі зосередимо увагу на проблемі, що стосується концептуальних засад діяльності вищої школи та має методологічний характер. Мова про

проблему теоретичного обґрунтування шляхів, механізмів, умов підготовки інженерів аграрного виробництва на засадах методології компетентнісного підходу.

Для здійснення системного аналізу вказаної науково-педагогічної проблеми сформулюємо питання, які потребують з'ясування, зокрема:

1. Сутність та значущість компетентнісного підходу у сучасній вищій освіті.

2. Ступінь розмежування і ототожнення розбіжностей у дефініціях понять «компетенція», «компетентність».

3. Нормативно-правове застосування термінів компетентнісної теорії на сучасному науково-педагогічному полі.

4. Структурно-компонентний аналіз професійної компетентності майбутнього інженера з механізації сільського господарства.

1. Актуальність першого питання поза сумнівом. Донедавна ситуація обґрунтування положень компетентнісного підходу вченими була досить різноманітною, багатовекторною та вкрай суб'єктивною. Попри відсутності термінологічної єдності щодо сутності понять цієї науково-педагогічної методології, учені визнають: компетентнісний підхід – це поступова переорієнтація домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетентностей, що означають потенціал, здатності випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно- і комунікаційно-насиченого простору.

Таким чином, услід за В. Луговим, В. Радкевич, О. Овчарук, А. Семеновою, В. Ягуповим поняття «компетентнісний підхід» тлумачимо як спрямованість педагогічного процесу на формування компетентностей (ключових, предметних, загальнопрофесійних, спеціально-професійних) особистості, результатом якого є сформована загальна компетентність людини (сукупність ключових компетентностей – інтегрованих здатностей особистості, які «дозволяють здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми, що відповідають багатоманітним сферам життя та сприяють досягненню успіху» [8, с. 105]).

Перейдемо до з'ясування другого питання. Для нашого дослідження цікавим є висновок Н. Брюханової про співвідношення між поняттями «компетенція» і

«компетентність», зокрема:

– у тому разі, якщо використовується одне з двох понять, то воно уособлює результат підготовки; тут можна сказати про синонімічність термінів;

– використання обох термінів також може характеризувати результат підготовки, тільки «компетентність» – загальної, а «компетенція» – часткової; тоді до складу компетентності входять компетенції;

– до складу компетентності можуть входити інші компетентності;

– «компетентність» використовується в освіті тільки як результат, а «компетенція» – як результат, процес чи наперед задана вимога, норма [1].

Існують також і зарубіжні тлумачення цих понять (американське, британське та західноєвропейське), але врешті, щоб визначитися з тлумаченням термінів «компетенція» і «компетентність» у сучасній вітчизняній педагогічній теорії і практиці, звернемося до висвітлення третього поставленого питання розв'язання проблеми запровадження компетентнісного підходу у вищій освіті.

Нагадаємо, що постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 затверджено Національну рамку кваліфікації (НРК) [4], яка є першим практичним кроком реалізації компетентнісної концепції зазначимо, що створення НРК («кваліфікаційної конституції нації» [8]), сумісної з європейськими метарамками кваліфікацій, є великим реформаторським кроком у напрямі підвищення якості вітчизняних кваліфікацій, їхньої конкурентоспроможності. Метою впровадження НРК в Україні є введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці, забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудова відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні сприяння цілісності й прозорості національної системи кваліфікацій в цілому.

У цьому важливому державному документу визначено характеристики (дескриптори чи описи) кваліфікаційних рівнів, які маємо використовувати в освітній практиці. Природно, нас цікавлять кваліфікаційні рівні, які можуть здобути студенти агроінженерних спеціальностей. Нагадаємо, що на початок 2016 р. в Україні діє лише один закон, що містить норми НРК – це Закон України «Про вищу освіту». Аналіз дескрипторів НРК свідчить, що освітня і професійна кваліфікація, наприклад,

майбутнього інженера-механіка (галузь знань 1001 «Техніка та енергетика аграрного виробництва», напрям підготовки 6.100102 «Процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва») за своїми характеристиками (базовими компетентностями) мають відповідати 6 кваліфікаційному рівню НРК.

Важливо відмітити, що зміст цієї інтегрованої компетентності має бути засадовим концептом розроблення професійного стандарту і, на його основі, галузевого стандарту вищої освіти з конкретної спеціальності. Звернемося безпосередньо до об'єкта нашого дослідження – професійної компетентності майбутнього інженера агропромислового виробництва. Насамперед вкажемо, що більшість учених встановлюють значення терміну «професійна компетентність» в діяльнісному контексті.

Аналіз результатів досліджень щодо сутнісних характеристик професійної компетентності свідчить про те, що ученими це поняття визначається по-різному: як сукупність професійних властивостей; як інтеграція здібностей реалізовувати професійно-посадові функції на певному рівні; як готовність до здійснення професійної діяльності; як стійка здатність до діяльності зі знанням справи тощо.

Насамперед, для уточнення поняття «професійна компетентність» визначимося з найближчою родовою ознакою. Найчастіше в дефініціях цього поняття учені вказують на такі найближчі родові ознаки, як «інтегральна (варіанти – інтегративна, інтеграційна, інтегрована, інтегрувальна)» якість особистості; складна властивість особистості; якісне особистісне утворення; характеристика особистості; стійка здатність; готовність тощо. У словнику української мови слово «інтегральний, а, е» тлумачиться як «нерозривно зв'язаний, суцільний, єдиний» [9, с. 35].

У сучасній мовній практиці відіменникові прикметники *інтегративний* – *інтеграційний* і віддієслівні *інтегрований*–*інтегрувальний* мають різні значення і різну лексичну сполучуваність. Слово «інтегративний» означає: 1) стосується до інтеграції (об'єднання частин у ціле); 2) суцільний, цілісний. Під терміном «професійно важливі якості» найчастіше розуміють індивідуальні якості суб'єктів діяльності, які впливають на ефективне освоєння та виконання певних видів діяльності.

Висвітлюючи склад і структуру особистості, В. Рибалка робить таке

узагальнення [7, с. 112]: «Отже, соціально-психологічні, психологічні та індивідуально-психологічні властивості особистості доцільно розглядати цілісно як такі, що становлять єдиний ряд, який можна позначити терміном «соціально-психолого-індивідуальні» властивості особистості. У цьому ряду виділимо такі складові, як: спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, досвід, інтелектуальні або психічні процеси, психофізіологічні якості».

Таким чином, за результатами наведеного вище аналізу варто зробити таке узагальнення: найближчою родовою ознакою поняття «професійна компетентність» слід виділити «інтегративну властивість особистості».

Пам'ятаючи про основні правила визначення понять, (визначення повинно мати у собі повний зміст поняття, що визначається, тобто всі його суттєві ознаки; тільки ці ознаки, взяті у сукупності, єдині, утворюють ясність та прозорість поняття тощо), виокремимо основні суттєві ознаки професійної компетентності.

По-перше, особа, що володіє професійною компетентністю, має *кваліфіковано виконувати професійну діяльність*. Природно, положення щодо виконання професійної діяльності є видовою ознакою, що не викликає сумніву. Але позиція «кваліфіковано» застерігає, що говорити про рівень сформованості професійної компетентності можна лише тоді, коли особі присвоєно *кваліфікацію* (офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання): – підкреслено мною. – О. К.) за заданими стандартами [4]).

По-друге, у дефініцію досліджуваного поняття варто ввести ознаку, яка має пояснити, чому ця психологічна властивість особистості є інтегративною, які частини «об'єднуються в єдине ціле». У цьому аспекті доцільно навести структуру компетентності, яку пропонує І. Зимня [2, с. 8]: а) знання змісту компетентності (когнітивний аспект); б) уміння, досвід прояви компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); в) ціннісне ставлення до змісту, процесу та результату актуалізації компетентності (ціннісно-смісловий аспект); г) емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву компетентності (регулятивний аспект); д) готовність до актуалізації прояву компетентності в різноманітних ситуаціях вирішення соціальних і професійних завдань

(мотиваційний аспект)».

Наведена структура «корелює» з підходами вітчизняних учених до структуризації феномену, коли, зазвичай, виокремлюють чотири компоненти: когнітивний; діяльнісний (операційно-технологічний); мотиваційно-ціннісний; рефлексивно-оціночний. Тому наступною ознакою вводимо *«збалансоване поєднання комплексу знань, умінь, потреб та мотивів самовдосконалення, морально-етичних цінностей та особистісно-професійних якостей»*

По-третє, професійна компетентність має виявлятися не тільки у діяльності, детермінувати її успішне виконання, а й забезпечувати стійку життєдіяльність людини в соціумі, в умовах сучасного багатофакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-і комунікаційно-насиченого простору. Тому вважаємо за потрібне віднести ознаку *«ефективно розв'язувати соціально-виробничі ситуації»* до основних суттєвих ознак досліджуваного поняття.

По-четверте, професійна компетентність як властивість, цілісна якість особистості має виявлятися не лише у професійній діяльності, а й у *вчинках* людини. Мова про те, що фахівця готуємо не тільки для участі у виробництві, а, насамперед, для того, щоб сформувати ціннісні орієнтації – етичні, громадянські, екологічні, естетичні тощо. У даному разі під вчинком розуміємо свідому дію, яку оцінюють як акт морального самовизначення, у якій людина стверджує себе як особистість стосовно іншої людини, себе самої, групи, спільноти, природи загалом.

Таким чином, **професійна компетентність** – це *інтегративна властивість особистості, що виявляється в діяльності, поведінці та вчинках людини і зумовлює готовність і здатність фахівця кваліфіковано виконувати свої професійні функції, ефективно розв'язувати соціально-виробничі ситуації за рахунок збалансованого поєднання комплексу знань, умінь, потреб та мотивів самовдосконалення, морально-етичних цінностей та необхідних особистісно-професійних якостей.*

Висновки та перспективи подальших розвідок **напряму.** Взявши за основу визначену вище дефініцію, професійну компетентність інженера аграрного виробництва визначаємо у такій редакції: це інтегративна властивість особистості, що виявляється в інженерно-технічній діяльності, поведінці та вчинках людини і зумовлює готовність і здатність фахівця

кваліфіковано виконувати функції інженера аграрного виробництва за рахунок збалансованого поєднання комплексу знань, умінь, потреб та мотивів самовдосконалення, морально-етичних цінностей та необхідних особистісно-професійних якостей (міцне фізичне здоров'я; інтерес до техніки; технічна кмітливість; творче ставлення до роботи; точний окомір; швидка реакція; технічне мислення; аналітичний розум; оригінальність мислення; здатність до концентрації уваги; організаторські здібності; наполегливість і цілеспрямованість; екологічна культура; відповідальність).

У подальших матеріалах нашого наукового пошуку розглянемо систему формування професійної компетентності майбутніх інженерів аграрного виробництва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Брюханова Н. О. Основи педагогічного проектування в інженерно-педагогічній освіті: монографія / Н. О. Брюханова. – Харків: НТМТ, 2010. – 438 с.
2. Зимняя И. А. Компетентия и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя // Иностранные языки в школе. – 2012. – № 6. – С. 2–10.
3. Луговий В. І. Це кваліфікаційна конституція нації / В. І. Луговий // Освіта. Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. – 2012. – № 1–2 (5488-5489). – С. 12–13.
4. Національна рамка кваліфікацій. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
5. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 13–37.
6. Радкевич В. О. Компетентнісний підхід до забезпечення якості професійної освіти і навчання / В. О. Радкевич // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 29 березня 2012 р.). – Т. 1 / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. – К.: ІТТО НАПН України, 2012. – С. 5–12.
7. Рибалка В. В. Склад і структура особистості / В. В. Рибалка // Психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук / за ред. Ю. Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2005. – С. 100–122.
8. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх

учителів: монографія / А. В. Семенова. – Одеса: Юридика література, 2009. – 504 с.

9. Словник української мови: у 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Т. 4. – К.: Наукова думка, 1973. – 840 с.

10. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун // Наук. записки НаУКМА. Серія: Пед., психол. науки та соціал. робота: зб. наук. пр. – К., 2007. – Т. 71. – С. 5–6.

REFERENCES

1. Briukhanova, N. O. (2010). *Osnovy pedahohichnoho proektuvannia v inzhenerno-pedahohichnii osviti: monohrafiia*. [Fundamentals of educational planning in engineering and teacher education: monograph], Kharkiv.

2. Zimnyaya, I. A. (2012). *Kompetentsiya i kompetentnost v kontekste kompetentnostogo podkhoda v obrazovanii*. [The competence and expertise in the context of the competency approach in education]. Moscow.

3. Luhovyi V. I. (2012). *Tse kvalifikatsiina konstytutsiina natsii* [This qualification constitution of the nation]. Kyiv.

4. *Natsionalna ramka kvalifikatsii* (2011). [National Qualifications Framework], Dodatok do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341, Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

5. Ovcharuk, O. V. (2004). *Kompetentnosti yak kliuch do onovlennia zmistu osvity*. [Competencies as a key to educational content renewal]. Kyiv, «K.I.S.» Publ.

6. Radkevych, V. O. (2012). *Kompetentnisnyi pidkhid do zabezpechennia yakosti profesiinnoi osvity i*

navchannia. [Competence approach to quality vocational education and training]. Kyiv, IPTO NAPN Ukrainy Publ.

7. Rybalka, V. V. (2005). *Sklad i struktura osobystosti*. [The composition and structure of personality]. Kyiv, Lybid Publ.

8. Semenova, A. V. (2009). *Paradyhmalne modeliuвання u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv: monohrafiia*. [Paradigmatic modeling in the training of future teachers: monograph], Odesa, Yurydychna literature Publ.

9. Bilodida, I. K. (1973). *Slovyk ukrainskoi movy: u 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian language, in 11 volumes]. AN URSR. Instytut movoznavstva, Kyiv, Naukova dumka Publ.

10. Iahupov, V. V. (2007). *Kompetentnisnyi pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity*. [Competence approach to training in higher education]. Nauk. zapysky NaUKMA.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОШУК Олександр Богданович – кандидат педагогічних наук, докторант Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: теорія і методика формування професійної компетентності майбутніх фахівців із агроінженерії.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSHUK Oleksandr Bogdanovych – PhD, doctoral candidate of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: theory and methods formation professional competence of future specialists of agricultural engineering.

УДК 378.016:81'243

НЕНЬКО Юлія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗУ
e-mail: julia18016@ukr.net

**ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ЯК СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ
ОФІЦЕРА СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільство вимагає високого професіоналізму фахівців і їхнього постійного вдосконалення. Для успішного виконання професійної діяльності людина

повинна мати низку характеристик, як-то сформованість професійного досвіду (знань, умінь і навичок), готовності до визначеного виду діяльності та професійно важливих якостей (ПВЯ). Наявність останніх визначається як професійна придатність, а